

Erih Solovjov

60-luvun filosofinen journalismi

Voprosy Filosofii -lehden 50-vuotisen historian voi jakaa neljään jaksoon:

(1) Ensimmäisissä (Kedrovin toimittamissa) numeroissa esitetyn ansiokkaan alkusoiton jälkeen koittaa ideologis-dogmaattisen nöyristelyn vuosikymmen (Tšesnokin, Konstantinovin ja Kammarin aika). Tuossa pimeyden valtakunnassa voi tietenkin nähdä myös valonpilkahduksia, mutta lähempi tarkastelu osoittaa ne yleensä virvatuliksi.

(2) Hruštšovin ajan ”suojasää” tavoittaa lehden melko myöhään (vuosina 1957–1959, mitä ennen se on jo näkynyt selvästi Moskovan yliopiston filosofisessa tiedekunnassa – Evald Iljenkovin ja Valentin Korovikovin, Aleksandr Zinovjevin ja Georgi Štšedrovitskin, Juri Karjakinin ja Jevgeni Plimakin keskustelualoiteissa). *Voprosy Filosofii* alkaa muuttua yhdeksi maailmankatsomuksellisen reformismin pesäkkeistä, vahvistaa tietoisuutta 20. edustajakokouksen käynnistämien muutosten peruuttamattomuudesta ja, mikä on erityisen tärkeää, puolustaa tätä linjaa Hruštšovin syrjäyttämisen ja Tšekkoslovakian vuoden 1968 tapahtumien jälkeen.

(3) 70-luvun alusta lähtien (päätoimittajana Ivan Frolov) lehti käy sitkeää, uuvuttavaa taistelua hiipivää yhteiskunnallisen tietoisuuden uudelleenstalinisointia ja -dogmatisointia vastaan. Suuresta mieshukasta huolimatta (toimituskunnasta erotettiin 1974 sen parhaat työntekijät: Merab Mamardašvili, Boris Grušin ja Juri Zamoškin) se selviää voittajana tinkimättä 60-lukulaisista periaatteistaan ja jopa löytäen niille uutta käyttöä. Perestroikaa edeltäneellä vuosikymmenellä lehti itse asiassa jo kuvaa kaikki ongelmat, jotka pakottavat perestroikan toteuttamiseen (tieteellistekninen ja tiedon vallankumous, neuvostoyhteiskunnan sosiaalinen rakennemuutos, byrokraatisoitumisen kustannukset, ekologia ja sivilisaation maailmanlaajuiset tehtävät).

(4) Perestroikan ja demokraattisten uudistusten aika.

1986–87 (päätoimittajana Vadim Semjonov) lehti järjestäytyy raskain, systemaattisen skolastisin askelin ”vauhdittamis-, demokratisointi- ja avoimuusliikkeen” jälkipäähän. Tietoisuus erityisistä filosofisen journalistiikan osaksi yhtenäisen ideologian luhistuessa lankeavista tehtävistä – epäpoliittisista, suhdanteista riippumattomista ja silti hyvin ajankohtaisista – herää vasta myöhemmin (aikaisintaan 1990).

Voprosy Filosofiin 60-luku

Haluan muistella aikaa, jolloin olin itse töissä *Voprosy Filosofii*ssa. 60-luku oli saksalaista ilmaisua käyttäkseni ”muodon ja merkityksen annon” vaihe.

Lehti alkoi 1957 ilmestyä kaksitoista kertaa vuodessa entisten kuuden asemesta. Sen ansiosta voitiin toimitusta laajentaa ja (kiitos suojasään!) ratkaisevasti nuorentaa. Uuteen ”koneistoon” kuului lahjakkaita nuoria venäläisiä, Frolov, Mamardašvili, Igor Blauberg (uuden toimituksen sielu, yksi systeemitutkimuksen metodologian luojista), Nikolai Lapin (nykyään tunnettu sosiologi, 1987–88 Filosofian instituutin johtaja) ja Nail Bikkenin (*Kommunist*-lehden viimeinen päätoimittaja, joka yhdessä Otto Lacisin kanssa sai syyskuussa 1991 tehtäväksi ilmoittaa maailmalle NKP:n hajoamisesta ja oma-aloitteisesta lakkauttamisesta).

Minä jouduin tuohon perestroikan alkioden tislaukseen heti yliopistosta valmistuttuani (sain konekirjoittajan paikan ja kaksi vuotta myöhemmin säällisen koulutuksen saaneelle miehelle säällisen viran).

Päätoimittajan tuoliin asettui 1960 pitkäksi aikaa akateemikko Mark Mitin, entinen Stalinin suosikki, 30-luvun puolivälin puolueideologisten puhdistusten aktiivinen toimeenpanija. Me näimme hänet pahasti siipeensä saaneena dogmaattikkona, joka ei enää koskaan, edes Brežnevin aikana, antanut itselleen lupaa uskoa su-

Marja Patrikainen, Teos sarjasta kaverit (2007), 25x30 cm, akryyli- & öljymaali kankaalle

loiseen haaveeseen totalisesta paluusta menneeseen. Hän kohteli alaisiaan järkevän demokraattisesti ja pyrki toimitusneuvoston kanssa työskennellessään konsensukseen ja realistisiin kompromisseihin.

Ratkaisevia silloisen, luvattoman nuoren toimituksen työssä olivat 50-luvun lopun aspirantti- ja opiskelijapiireissä muotoutuneet käsitykset. Kaikki me uskoimme käsitykseen filosofiasta eksaktina tieteenä, joka pystyy vastustamaan ideologista irrationalismia eikä pode alemmuuskompleksia suhteessa fysiikkaan, biologiaan tai poliittiseen taloustieteeseen. Filosofian ja tieteen perimmäisen erilaisuuden teema ei ollut vielä noussut esiin. Se antoi kuulua itsestään myöhemmin: palliatiivisesti 1969 Pavel Kopninin teoksissa, toisinajattelijan tarmolla 1972–75 Mamardašvilin luennoilla, joilla puhuttiin ensimmäisen kerran *suuresta tautologiasta*: filosofia on filosofiaa (eikä vain yksi tieteilistä tai yksi taiteella leikkimisen muodoista tai yksi äärimmäisen maallistuneen teologisen Absoluutti-pohdiskelun lajeista).

Käsitys filosofiasta eksaktina tieteenä osoittautui kaikesta näiiviudestaan huolimatta (ja jopa sen ansiosta) tehokkaaksi aseeksi ideologisessa polemiikissa. Toimitus

onnistui melko menestyksekkäästi käyttämään hyväksi lehden kaksoisstatusta toisaalta puolueen ”pravdalaisena” julkaisuna ja toisaalta tiedeakatemian toimielimenä. Puoluejulkaisun arvovaltaa käytettiin tukemaan julkaisujen tieteellistä pätevyyttä, akateemista arvovaltaa taas tieteellisen diskurssin ainesten juurruttamiseen puolueideologian kieleen.

Silloinen käsitys filosofiasta eksaktina tieteenä ilmeni selvästi Marxin *Pääoman* kulttina. Sen vahvistumiseen vaikutti ratkaisevasti Iljenkovin kirja *Dialektika abstraktonogo i konkretного v "Kapitale" Marksä* (1960). Koko nuori polvi – joskus syvästi uskoen, joskus uutta metodologista konformismia osoittaen – kantoi uhreja sen alttarille. *Pääomaa* pidettiin tieteellis-filosofisena (filosofis-taloustieteellisenä) mestariteoksena ja mittapuuna. Se loi haaveen modernista sosiaalipoliittisesta ohjelmasta, jonka perustelut olisivat yhtä kattavat ja järjestelmälliset kuin kommunistisen emansipaatiohankkeen perustelut Marxin neljässä niteessä. Tuo ihanne oli täydellisen tuhoisa kaikille todellisuudessa mahdollisille puolueohjelmille ja syövytti marxilais-leniniläistä oikeauskoisuutta kuin happo. En muista yhtäkään tuolloisen toimituksen

jäsentä, joka ei olisi tiedostanut marxismin teorian ja metodologian pinnallistumista Marxin jälkeen ja vallitsevan sosiaalifilosofian häpeällistä latteutta. Lohtua etsittiin ei-sosiaalisten tieteellisten teorioiden ”marxoidisuudesta” (*Pääoman* kaltaisuudesta).

Toimitus teki paljon töitä esittääkseen ja selvittääkseen lukijoille filosofisesti merkittäviä konkreettisten tieteiden saavutuksia uudelleen mietityn tietoteorian kielellä. Vygotski, Sartre, Wiener...

Kiitollisena ja ihailen muistelen tässä yhteydessä Gennadi Gurgenidzen lähes 30-vuotista kilvoittelua. Hän oli Vygotskin tuore kannattaja ja arvosti tämän filosofisesti suuntautunutta psykologiaa enemmän kuin mitään itse filosofiassa neuvostoaikana tehtyä, mukaan lukien Iljenkovin teokset sekä Mihail Bahtinin ja Aleksei Losevin maanalainen tuotanto (tuo näkemys asioista on nyt vahvistumassa lännessä, esimerkiksi eräissä Sveitsin yliopistoissa).

Gurgenidze erotti Vygotskin ongelmahorisontista selvästi sodanjälkeisen neuvostoliittolaisen psykologian filosofisen potentiaalin: ei ainoastaan Aleksei Leontjevia ja Sergei Rubinšteinia, jotka olivat Vygotskin välittömiä seuraajia, vaan myös Pjotr Galperinin, Vitali Davydovin, Vladimir Zintšenkön ja Jakov Ponomarjovin sekä Nikolai Bernšteinin omaperäisen fysiologisen käsityksen.

Gurgenidzen ponnistelujen ansiosta julkaistujen artikkelien voi täydellä syyllä katsoa kuuluvan *Voprosy Filosofii*n aarteisiin: ne ovat edelleen kiinnostavia ja heuristisesti merkittäviä. Niissä oli kyse täysipainoisesta psyykkisen problematiikkaan sovitetusta tietoisuuden teoriasta ja filosofisesti mielekkästä toimintapsykologiasta. Jälkimmäinen pitää mielestäni erottaa romanttisesta filosofisesta toimintaideologiasta, jota nuori Genrih Batištšev innokkaasti saarnasi ja joka 70-luvun puoliväliin mennessä rappeutui yleiseksi sentimentaaliksi-kommunistiseksi retoriikaksi.

Ollenkaan häpeämättä mennyttä voi nyt lukea myös monia 60-luvun artikkeleita, jotka julkaistiin otsikolla ”luonnontieteen filosofisia kysymyksiä”. Lehti (Frolov, Juri Satškov, I. B. Novikov ja Juri Moltšanov) kamppaili kärsivällisesti suhteellisuusteorian ja kvanttimekaniikan filosofisen tunnustamisen puolesta ja oli genetiikan rehabilitointityössä jatkuvasti julkisten keskustelujen edellä. Merkillisiä tiedepublistiikan tapauksia olivat Moisei Markovin artikkelit, jotka osoittivat, mitä ovat ”fyysiikan hullut ideat” (tuohon aikaan ensimmäisen kerran legalisoitu ilmaisu). Markov ennakoiki nykytieteen paradoksalistis-katastrofistista paradigmaattisuutta. Se oli luonnontiedettä, joka henki ”tuottavan mielikuvituksen vapautta” (kantilaisessa merkityksessä) ja tutkimuksen vapautta.

Lehden 60-lukulaisessa käytännössä ilmaus ”filosofian ja luonnontieteen liitto” muutti täysin merkitystään. Leninin ja Stalinin aikoina se tarkoitti tieteen alistamista filosofis-ideologiseen valvontaan, mutta kuvatulla kaudella se pyrki vääjäämättä alistamaan itse filosofian luonnontieteiden kasvavalle (yhteiskunnalliselle ja valtiolliselle) arvostukselle. Artikkelit antoivat tuntuvia iskuja vielä vallalla olleen (oppilaitoksissa opetetun, leniniläis-sta-

linilaisen) dialektisen materialismin itsevarmuudelle ja herättivät sen edustajissa ”lyyrikkojen” arkuutta suhteessa ”fyysikoihin”.

Olenmaisinta on, että ”filosofian ja luonnontieteen liiton” lujittuminen lisäsi painetta tunnustaa mikä tahansa tieteellinen saavutus kansainväliseksi (jopa kosmopoliittiseksi). Ei ihme, että maailman filosofiyhteisön olemassaolo havaittiin ensimmäisen kerran pohdittaessa ”suhdettamme filosofisesti vaikutusvaltaisiin luonnontieteilijöihin”.

Kesällä 1961 käytiin ikimuistoinen keskustelu Norbert Wienerin artikkelista *Tutkija ja yhteiskunta*. Se oli perustamisesta saakka ensimmäinen ei-marxilainen ulkomainen teksti. Toimitusneuvosto tutki kaksi päivää julkaisumahdollisuuksia. Juri Melvil ja Mamardašvili esittivät perusteluja ”kybernetiikan isän” kynästä lähteneen kymmensivuisen esseen pikaiselle hyväksymiselle. Aihetta pyöriteltiin suuntaan jos toiseenkin, mutta lopulta tuli tyrnäys: ”Mutta kuka voi taata, ettei tätä pikku artikkelia ole lähettänyt meille Pentagon?!” (Boris Ukraintsev). Siihen kaikki olisi varmaan päättynytkin ilman 30-vuotiaan Frolovin diplomaattista kekseliäisyyttä. Päiväkirjamerkintäni mukaan hän esitti seuraavaa:

”Saimme todistaa tiukkasanaista kiistaa. Artikkelin vastustajalla on ymmärrettävät motiivit ja perustelut. Mutta miten esittää ne itse Norbert Wienerille? Mielestäni tähän on yksi ratkaisu. Meidän on noudatettava tutkijoiden rehellisyyttä ja kommunistien periaatteellisuutta toimittamalla prof. Wienerille täydellinen pika-kirjoite tästä keskustelusta, ilman mitään poistoja. Uskon hänen pystyvän arvioimaan myönteisten ja kielteisten argumenttitemme painoarvon.”

Muuta mahdollisuutta ei ollut: määräaikaan artikkeli ilmestyi. Juuri siitä alkoivat lehden laajenevat yhteydet ulkomailla maineikkaisiin ulkomaisiin tutkijoihin ja filosofeihin. Toimitusneuvosto sai 1964 vieraakseen A. J. Ayerin, ja 60-luvun lopussa toimituksessa vierailivat Jean Piaget ja Jean-Paul Sartre.

Toimituksen *credon* määräsi yksi kriittisen rationalismin perusvastakkaisuuksista – tieteen ja ideologian vastakkaisuus. Uusimpien ja ajanmukaisten tieteellisten teorioiden metodologiseen rakenteeseen suuntautunut filosofia esittäytyi yhä varmemmin vastakohtana dogmaattiselle, ideologis-myyttiselle ajattelulle, joka nojaa etuoikeutettuun sosiaalis-historialliseen käytäntöön (”proletaariseen”, ”vallankumoukselliseen”, ”bolševistiseen”) ja eilispäivän tieteeseen. Se turvasi melko riippumattoman suuntauksen marxismin ristiriitaisessa, pakotetun monistisessa perinnössä, antoi mahdollisuuden laajentaa tieteellisesti pätevää kirjoittajakuntaa ja avata uusia ikkunoita Eurooppaan sekä vaikuttaa yhä arvovaltaisemmin korkeakoulujen filosofianopetuksen uudistamiseen. Silmiinpistävää on ylpeä välinpitämättömyys, jopa halveksunta, jolla lehti jo 60-luvun alussa suhtautui ”oppituolien konformismiin” – erilaisten valtakunnallisten sekä tasavaltojen tasolla ja korkeakoulujen välillä pidettyjen kokousten päätöksiin dialektisen materialismin ja historiallisen materialismin opetuksen liittyvistä ongelmista, joiden

suhteen valta oli vielä pitkään *NKP(b):n historian lyhyen kurssin* neljännen luvun julkisilla ja salaisilla ihailijoilla.

Skientismi ongelmana

Nykyään tarvitsee silti tuskin selittää, että tieteen ja ideologian vastakkaisuus pätee ja vaikuttaa kriittisesti vain tietyissä rajoissa. Usko tieteeseen voi itsekkin muuttua ideologiseksi jähmettymällä vakioennakkoluuloihin ja -dogmeihin. Sellainen on ilmiö, joka tunnetaan skientisminä (käsite tuli kirjallisuudessamme käyttöön 70-luvun alussa ja ilmaisi epäilystä ja pettymystä edellisen vuosikymmenen ajattelutapaan).

60-luvun filosofiselle lehtikirjoittelulle on ominaista skientistinen rajoittuneisuus, itsevarmuus ja sokeus. Niistä todistaa ennen muuta julkaisujen humanistinen köyhyys. Aikana, jolloin kaunokirjallisuus oli älymystön pääasiallista henkistä ravintoa, *Voprosy Filosofii* ei julkaissut *ainoatakaan* filosofisesti suuntautuneen kirjallisuuskritiikin lajiin kuuluvaa artikkelia. Estetiikan osasto oli yksinkertaisesti jähmettynyt; se ei niinkään osallistunut silloiseen melko kiivaaseen väittelyyn ”esteettisen luonteesta” kuin kiemurteli siitä irti (joskus latelemalla valtion sanelemia loukkauksia). Etiikkaa käsittelevät artikkelit nousivat vain harvoin opettavaisen viisastelun yläpuolelle. Yksilöllisyyden teema kyyhötti jossain historiallisen materialismin ongelmakentän laitamilla. Toimitus tuntui olevan umpikuuro Neuvostoliiton semiotiikan huomattaville aloitteille (on merkille pantavaa, että *Voprosy Filosofii*ssa ei enempää 60- kuin 70–80-luvullakaan ilmestynyt ainuttakaan Juri Lotmanin kirjoitusta; huomiota ei suotu muillekaan kuuluisan Tarton semioottisen koulukunnan aloitteellisille osanottajille).

Personalistinen teema ilmeni välillisesti ja kiertoteitse: modernin ulkomaisen filosofian osaston tekemien tutkimusten kautta. Tärkeitä olivat Juri Zamoškinin kirjoitukset, jotka antoivat amerikkalaisen yhteiskuntakritiikin pohjalta selkeän ja monitahoisen kuvan individualismin ja konformismin vastakkaisuudesta. Ongelmanasettelun haastoivat vaikuttavasti myös artikkelit, joissa silloin vielä aivan nuoret Piama Gaidenko, Boris Grigorjan, Oleg Drobnitski, Tatjana Kuzmina, Nelli Motrošilova ja Gajane Tavrizjan analysoivat kriittisesti uusinta filosofista ihmistutkimusta, fenomenologiaa ja eksistentialismia. Kritiikki tuossa kriittisessä analyysissä saattoi olla täysin sovinnainen (”sensuurille veroa maksavaa”, kuten Nikolai Novikov asian kerran ilmaisi) tai melko vilpítőntä ja omaperäistä. Kummassakaan tapauksessa se ei kuitenkaan peittänyt lukijan näkyvistä juuri mainittujen kirjoittajien tärkeintä ponnistusta – heidän työtään 1900-luvun läntisen filosofian probleema- ja kategoriauudistusten *selittämiseksi*.

Nimenomaan uusinta filosofista ihmistutkimusta, fenomenologiaa ja eksistentialismia vastustavassa kirjallisuudessa yksilön teemaa kuvattiin ensimmäisen kerran filosofisesti; sitä alettiin selittää subjektiivisuuden ontologian käsitteillä (sellaisilla kuin omaperäisyys, eksistenssi, identiteetti ja yksilöllinen ”elämismaailma”). Se oli

tärkeä saavutus mutta valitettavasti ei läheskään riittävä liittämään filosofista yksilökäsitystä uuteen vastuun, vallinnan, kutsumuksen ja kohtalon kokemukseen, jota Vladimir Dudintsevin ja Juri Trifonovin, Vasil Bykovin ja Viktor Astafjevin, Aleksandr Solženitsynin ja Varlaam Šalamovin proosa alkoi ilmaista. Syntyvän personalismin kieli jäikin käännöskieleksi.

Ei ihme, että 60-luvun *Voprosy Filosofii* jäi henkiseksistentiaalisen ja kansalais-publisistisen vaikutuksensa voimakkuudessa häpeällisesti jälkeen paitsi *Novyi Miristä* (mikä on sanomattakin selvää) myös *Voprosy Literaturysta* ja jopa sellaisista julkaisuista kuin *Znanije – Sila* sekä *Nauka i Žizn*, joiden kukoistus alkoi tuohon aikaan.

Liian vähän filosofian historiaa

En voi olla muistamatta vielä yhtä ”60-lukulaisen” filosofian puutetta, joka ilmeni lehdessemme selvästi. Nykyisin ollaan sitä mieltä, että Venäjän filosofit saivat koko sodanjälkeisenä kautena aikaan jotain merkittävää vain sikäli, kuin onnistuivat piiloutumaan historiallisten filosofisten tutkimusten lokeroon. Se on huonosti mietittyä legenda. Todellisuudessa historiallis-filosofinen eskapismi nostaa päätään aikaisintaan 70-luvun puolivälissä. 50-luvulla ja 60-luvun alussa se on yhtä mahdotonta kuin se on 90-luvulla tarpeetonta.

Andrei Ždanovin esitettyä santarmin puheenvuoronsa keskustelussa Georgi Aleksandrovin kirjasta *Istorija zapadnojevropeiskoi filosofii* (1947) historiallinen filosofian tutkimus muuttui miltei tiukimmin säädellyksi, epäilyttävimmäksi ja vaarallisimmaksi ammattimaisen filosofiantutkimuksen lajeista. Alan koulutus oli 50-luvun puoliväliin asti paitsi vaatimatonta myös tuhoisaa. 60-luvulla alkoi alan asiantuntijoista olla pulaa. Filosofian historian kannustaminen oli jo mahdollista mutta vaati erityisiä (edelleen uskaliaita) ponnisteluja. On rehellisesti tunnustettava, että meidän lehdessemme niitä ei ilmennyt: se pysytteli lihapatojen ääressä ”heijastaen asianmukaisesti” valtion omimien, ennalta määrättyjen historiallis-filosofisen tutkimuskohteiden mitättömyyttä. Filosofian historian tutkimusten vilkastumista 60-luvun lopussa ei saanut aikaan meidän vaan *Filosofskaja Entsiklopedijan* toimitus (Aleksandr Spirkin, Zahar Kamenski, Juri Popov, Renata Galtseva). Juuri sinne kerättiin (ja siellä kehittyivät ja saivat kasvatuksensa) kirjoittajat, jotka olivat päteviä sellaisissa ennen mahdottomissa aiheissa kuin myöhäisantiikin ja keskiajan eurooppalainen filosofia, Venäjän uskonnollinen filosofia ja Hegelin jälkeinen länsieurooppalainen idealismi.

Toimituksen ylimielisen alentuva suhtautuminen historiallis-filosofiseen tutkimukseen näkyy 80-luvun puoliväliin asti. Eikä se tietenkään enää ole jännettä Ždanovin aikoinaan herättämistä peloista. Se ilmentää itse skientististä ajattelutapaa, joka syntyi ždanovilaisuuden vastapainoksi – sen seurauksena, että filosofisten aatteiden evoluutio alettiin rinnastaa tieteellisten teorioiden evoluutioon. Kun filosofian historiaan sovelletaan kumulatiivisen prosessin mallia, ”uusimman” ja ”nykyaikaisen”

itsevarmuus suhteessa menneeseen ("klassiseen", "perinteiseen", "muinaiseen") käy lähes väistämättömäksi.

Skientistiset kannanotot ovat lehteä vuosikausia kahlennut kirous (niiden viimeinen, mahtipontisin ja samalla sääällittävin ilmentymä on lehden perestroikan edellä pysyttämä "kompleksisten systeemien tutkimusten" kultti).

Olen taipuvainen pitämään skientismistä vapautumista *Voprosy Filosofii* merkittävimpänä nykyisen toimituskunnan aikaisena ansiona, josta on kiittäminen Vladimir Lektorskia, Vladimir Mudrageita ja Boris Pruzhinia sekä (olisi synti jättää hänet tässä mainitsematta) Aleksei Jakovlevia, joka käytti toimitussihteerin käskyvaltaa 1988–91.

Lektorskin päätoimittajakaudella lehti ensimmäisen kerran 50-vuotisen historiansa aikana näki isäntänsä modernin filosofoinnin immanentissa pyrkimyksessä. Se palvelee tätä pyrkimystä vaivaamatta itseään enempää mahdollisen "sosiaalis-ideologisen tilauksen" ratkaisulla kuin etsimällä kaavoja metodologiseen konformismiin, joka vastaisi konkreettisten tieteiden menestyksekkäimmän kokonaisuuden vaatimuksia. Se seuraa ajan sykettä mutta on samalla yhtä välinpitämätön niin korruptoituneen poliittisen vallan ylimmissä portaissa käytävää matonalaista painia kuin rahavaikeuksista kärsivässä Venäjän tiedeakatemiasa kehiteltäviä tieteellis-organisatorisia ("systeemi-kompleksisia") hankkeita kohtaan.

Entä marxismikritiikki?

Voprosy Filosofii -lehden työssä on tietenkin viljalti puutteita. Juhlavuonna otan itselleni vapauden puhua vain yhdestä niistä mainiten samalla, etten syytä siitä niinkään lehden toimitusta kuin 60- ja 70-luvun kirjoittajia.

Marxismi väistyi Venäjän vallitsevan ideologian asemasta kritiikittä. Tuskin ehdittiin perään viheltää. Kommunistiseen utopiaan ei enää luoteta, mutta historiallisen materialismin kategoriat ja selittävät kaavat hallitsevat edelleen ihmisten mieltä. Tarkkailla ideologiakäsitetä, seurata, miten vanhakantainen, leninistis-stalinistinen merkitys sille edelleen annetaan jopa demokratian malliteksteissä. Edelleen puhutaan "tieteellisestä ideologiasta", "ideologisesta työstä", oikeusvaltion "ideologisesta asetuksesta". Uskontoa nimitetään edelleen ideologiaksi (samaa uskontoa, jonka pyhäköissä jo seistään pääsiäisenä kynttilä kädessä). Edelleen pyydetään "kehittämään" edistysellinen ideologia, joka pystyy innoittamaan – ei, ei etujoukon muodostavia luokkia, vaan kaikkia jotain kaipaavia Venäjän asukkaita.

Lukiessani 60–70-luvun artikkeleita uudelleen näen, miten harkittuja marxismin systemaattisen kritiikin ekspositioita niissä sensuurin alla oli kypsymässä. Minne ne hukkuivat vuoden 1991 jälkeen? Hupenivatko ehkä olemattomiin kuin liian kauan teroitettu partaveitsi? Haihtuivatko muistomerkkejä lynkkaavan kansan raivoon? Muistan monia kollegoja, jotka kokivat dramaattisuudessaan ja opettavaisuudessaan aivan ainutlaatuisen lankeamisen marxismiin ja myöhemmin (fundamentaalisena, kaikkiin keskeisiin käsitteisiin ulottuvan) pettymyksen

siihen. Pidän tuon kokemuksen selittämistä yhtenä merkittävimmistä logiikan ja filosofian tehtävistä, verrannollisena siihen, johon Karl Popper tarttui alkaessaan 1941 kirjoittaa kirjaa *Avoim yhteiskunta ja sen viholliset*. Voiko *Voprosy Filosofii* edes jotenkin auttaa tuon tehtävän täyttämässä?

Marxismista pitää kirjoittaa enemmän, selvittää säännöllisesti ongelma kerrallaan. Systemaattinen marxismin kritiikki, joka perustuu ihannekuvaan filosofiasta eksaktina tieteenä, joka on harkittua ja huolellista kuin sensuurin alainen kirjallisuus, vapaata skientistisestä itsevarmuudesta ja perusteluista *ad hominem* eikä lankea toisina ajattelijoille ominaisen herjaavan ilkeilyn houkutukseen, joka suvaitsee reformistisia (esimerkiksi sosiaalidemokraattisia) tulkintayrityksiä – tämä on 60-lukulaisilta filosofeilta kesken jäänyt työ. Ja tämän taakan joutuvat vielä ottamaan hartailleen myös filosofisen journalismin uralle astuvat uudet sukupolvet.

Suomentanut Anita Mitroshin
(alun perin: *Voprosy Filosofii*, n:o 7, 1997)

Suomentajan huomautukset

1. Abstraktisen ja konkreettisen dialektiikka Marxin *Pääomassa*.
2. Länsieurooppalaisen filosofian historia.